

Aaron Florian, profesor la Universitatea din București. Contribuția sa la organizarea învățământului românesc

CONSTANȚIU DINULESCU

În anul 1857, grație domnitorului Barbu Știrbei, profesorul transilvănean Aaron Florian a revenit în București, o dată cu aceasta deschizându-se o nouă și bogată perioadă de slujire cu devotament a destinului învățământului românesc. În primii ani ai revenirii lui Aaron Florian în Țara Românească, acesta funcționează ca profesor la „Sf. Sava”¹, de care îl legau frumoase și nenumărate amintiri din profesoratul său desfășurat până la izbucnirea Revoluției de la 1848. Cu urcarea pe tronul Țării Românești a lui Barbu Știrbei (1849-1856), aplicarea principiului organizării învățământului în limba națională devine o realitate impusă de cuceririle revoluției. Încă din aprilie 1850, Știrbei arătase că „instrucțiunea publică trebuie să fie potrivită cu nevoile poporului și să nu aibă în vedere exclusiv conveniențele câtorva familii privilegiate”, dar adăugase că ea trebuie „să păstreze culoarea locală”², ceea ce înseamnă încurajarea învățământului numai la orașe, dar nu și la sate.

În anul școlar 1857/1858, Aaron Florian funcționează la „Sf. Sava” ca profesor de retorică și participă la examinarea elevilor, la sfârșitul anului.³ Datorită autorității sale științifice, dar și îndelungatei experiențe didactice, Aaron Florian a fost confirmat de Eforia Școalelor, la 15 septembrie 1858, într-o Comisie formată din 10 profesori, care aveau să se pronunțe asupra metodelor folosite, a cărților didactice, precum și asupra regulilor de disciplină în școli.⁴

Interesul manifestat de autoritățile școlare pentru dotarea învățământului cu instrumente de lucru destinate elevilor s-a concretizat prin organizarea, la 18 septembrie 1858, a unui concurs pentru elaborarea unei cărți istorice a României și a unei hărți a Daciei.⁵ În jurnalul semnat de Gheorghe Costaforu și

¹ Vezi, pentru aceasta, valoroasa lucrare a istoricului Nicolae Isar, *Cultură națională și spirit european. De la Școala lui Gh.Lazăr la Universitatea din București (1818-1864)*, București, Editura Universității din București, 2004, *passim*.

² Nicolae Iorga, *Viața și domnia lui Barbu Dimitrie Știrbei, domn al Țării Românești (1849-1856)*, în „Memoriile Secției Istorice ale Acad. Române”, seria II, tom XXVIII, 1918, p. 11.

³ Direcția Arhivelor Naționale Istorice Centrale (în continuare D.A.N.I.C.), fond *Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice* (în continuare, *M.C.I.P.*), dosar 38-45/1857, f. 7.

⁴ *Ibidem*, dosar 3149/1858, f. 1; vezi și V.A.Urechic, *Istoria Școalelor*, vol. III, București, Imprimeriile Statului, 1894, p. 178-179.

⁵ *Ibidem*, dosar 3150/1858, f. 2.

Vasile Boerescu, se anunțau condițiile pentru desfășurarea acestui concurs: „pentru istoria României se cerea ca opul să aibă o întindere de la 6 la 7 coale de tipar, stilul va fi lesne, curgător și cât de simplu, limba curată, fără a fi prea radicală și de neînțeles”.⁶ Este posibil ca la stabilirea periodizării istoriei românilor să fi contribuit și Aaron Florian, cunoscut pentru profesionalismul său în domeniul istoriei. Așadar, se preciza că epocile principale vor fi: „istoria dacilor până la venirea romanilor, colonizarea romană până la formarea Principatelor, istoria Principatelor până la cei dintâi Duci români...se va opri mai mult asupra Domnilor și faptelor ce constituiesc epoca în istoria națională și se vor trage concluziuni favorabile întreținerii simțului național”.⁷ Se stabilea o recompensă de 5000 de lei, iar termenul limită de predare a acestei lucrări era februarie 1859.

Despre harta Daciei se preciza că „va avea o mărime de o coală mai mult decât de mijloc. Se vor arăta hotarele Daciei, numele vechi ale orașelor Daciei, numele cetăților romane sau locul ruinelor, precum și numele ce poartă azi. Asupra locurilor în care istoria nu are certitudine, se va pune un semn de întrebare și se va explica în notă părerile ce există. Se vor indica și drumurile romane.”⁸ Termenul fixat pentru depunerea acestei hărți era 1 martie 1859, iar Eforia se obliga să cumpere un număr de exemplare folositoare școlarilor și acorda, în același timp, autorului, drept premiu, suma de 50 de galbeni. Nemulțumită de ofertele primite, Comisia⁹ însărcinată cu verificarea lucrărilor i-a încredințat lui August Treboniu Laurian misiunea de a scrie o carte, pentru 250 de galbeni, până în toamna anului 1859.

O altă direcție majoră a învățământului românesc în anul Unirii era aceea a înființării așezămintelor pentru instrucția și educația fetelor. Cel care a semnalat necesitatea școlilor de fete, „una din lipsurile cele mai simțite” din țară, a fost Ion Maiorescu, în discursul său intitulat *Starea instrucțiunii publice din România la finitul anului scholastic 1859-1860*. Din inițiativa lui Aaron Florian, dascăl experimentat și militant al răspândirii educației și instrucției, prințul Bibescu Brâncoveanu a hotărât să înființeze în țara pensioane de fete, întreținute din fondurile „Așezămintelor Brâncovenești”. Aceste școli, care s-au numit „Externatele Brâncovenești”, au beneficiat de măsurile ce vizau organizarea și funcționarea lor. Astfel, personalul didactic era format din: directoare, un învățător, numiți prin concurs, și un preot pentru predarea religiei, bugetul unui externat ridicându-se la suma de 24.000 lei.¹⁰ Directoarea trebuia să fi dovedit o

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Ibidem*.

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Ibidem*, f. 21.

¹⁰ D.A.N.I.C., fond M.C.I.P., dosar 2627/1859, f. 13.

moralitate desăvârșită, să fie pregătită profesional, să execute „tot felul de lucruri femeiești de mână și economie casnică”. La rândul său, învățătorul trebuia să posede cunoștințele echivalente unui institutor de școală publică. Eforia Școalelor se ocupa de încadrarea lor.¹¹

Programa externatelor de fete prevedea, în timpul celor patru ani de studiu, învățarea unor obiecte ca: scrierea, lectura, geografia Principatelor, istoria românilor, gramatica și aritmetica. Obiectivul urmărit prin această programă școlară era învățarea limbii române, la nici una din clase nefiind prevăzut studiul limbilor străine. Observăm că „Externatele Brâncovenești”¹² puneau un accent deosebit pe istoria și geografia României, care se studiau în trei și, respectiv, doi ani de școală. Îndrăznim să avansăm ipoteza că structura programei cu preponderența celor doua obiecte a fost concepută la sugestia lui Aaron Florian, director al „Așezămintelor Brâncovenești”.

Asemenea școli urmau să se înființeze în 1860 la Severin, Tg. Jiu, Rm. Vâlcea, Pitești și Târgoviște. Din inițiativa lui Aaron Florian s-a redactat un regulament de admitere a bursierilor. De asemenea, s-a stabilit ca elevele care obțineau premiul I cu cunună să primească, drept recompensă, o medalie de aur, pe care urmau să fie gravate cuvintele: „Premiul Brâncovenesc, fondat 1859”.¹³

Înfăptuirea Unirii Principatelor, prin participarea insuflețită a maselor populare, a impulsionat și mai mult activitatea cărturarilor – precum August Treboniu Laurian, Mihail Kogălniceanu, Dimitrie Bolintineanu, Aaron Florian – pentru înființarea de noi școli, atât în mediul urban, cât și în mediul rural¹⁴, și crearea unui cadru adecvat desfășurării procesului de instrucție și educație. În acest context, la 24 martie 1860¹⁵, Aaron Florian a fost cooptat membru într-o Comisie profesorală care trebuia să delibereze asupra unui codice de disciplină școlară. Prin adresa nr. 930, dl. ministru „invită Eforia ca să adune pe Domnii profesori Aaron Florian, Gheorghe Pop, Gheorghe Nicefor, G. Riureanu, C. Adam și A. Pretorian în consiliu, și să-i comunice pe urmă rezultatele acestor consultațiuni”.¹⁶ Comisia înaintează doua procese-verbale, la 26 martie și 11 aprilie 1860¹⁷, prin care anunța că președinte al acesteia a fost ales Aaron Florian, iar secretar, profesorul Andrei Pretorian.¹⁸ Pentru a studia cu atenție

¹¹ *Ibidem*.

¹² V.A.Urechia, *op. cit.*, II, p. 190-191.

¹³ D.A.N.I.C., fond M.C.I.P., dosar 2627/1859, f. 22.

¹⁴ Nicolae Iorga, *Istoria învățământului românesc*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1971, p. XXIX.

¹⁵ D.A.N.I.C., fond M.C.I.P., dosar 308/1860, f. 3.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ *Ibidem*, f. 5.

¹⁸ *Ibidem*, f. 6 și f. 7.

statutele disciplinare în vigoare, Comisia condusă de Aaron Florian hotăra: a) următoarea ședință să se desfășoare la 11 aprilie, când fiecare membru va prezenta observațiile sale asupra regulamentelor; b) observațiile fiecărui membru vor fi dezbătute în ședințele Comisiunii; c) însărcinează pe secretarul Comisiei, profesorul A. Pretorian, cu elaborarea unui proiect disciplinar.

În ședința sa din 11 aprilie 1860¹⁹, secretarul Comisiei a prezentat două codice disciplinare: unul pentru școlile primare și altul pentru gimnazii. Comisia solicita Eforiei „de a i se pune în dispozițiunea sa mai multe codice disciplinare de la școlile din țările luminate ale Europei, precum și timpul necesar pentru elaborarea unui asemenea codice”.²⁰

Iată, deci, cum experiența dascălului transilvănean, verificată de împlinirile în domeniul activității didactice, desfășurate de peste trei decenii, contribuie la statuarea unui învățământ modern în Principate.

Obiect de tradiție în învățământul românesc, istoria, care contribuise la procesul de regenerare socială și națională a românilor din secolul al XIX-lea, urma să dobândească o atenție specială, tocmai datorită rolului ei în realizarea unității naționale. În primăvara anului 1860, din inițiativa Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice, se face un apel către cei mai autorizați reprezentanți ai științei istorice din acea vreme: August Treboniu Laurian, Ioan Maiorescu, Ioan Brătianu, Al. Odobescu, Petre Cernătescu, Aaron Florian și Ion Eliade²¹, de constituire a unei comisii care să adune materialul ce va servi la elaborarea unei istorii a țării. Iată, în continuare, motivarea acestei inițiative: „Istoria României, așa precum o are (*sic*) națiunile civilizate, este o operă pe care încă nu o avem. D-ta simți însă ce este pentru o națiune istoria sa; ea este imaginea trecutului din care rezultă învățăminte și exemple pentru viitor; ea conservă drepturile și ne aduce aminte datoria; ea lauda virtutea, trâmbița gloria, dă omagiu eroilor și ne face a ne înfiora de vițiu, a dispreța lașitatea și a admira bravura...”²²

Arătând că o națiune nu poate progresa fără istorie, iar românii au o glorioasă tradiție, se impunea ca toate elementele „să se adune, să se compileze, să se ordoneze și să se combine spre a forma o adevărată istorie”²³... „În mijlocul preocupărilor noastre politice și de reforme sociale, nu trebuie să se uite știința și mai ales istoria. Această lucrare e cu atât mai necesară a se începe acum, că ea poate dura mai mulți ani, și un început de timpuriu ne face câștig un viitor”.²⁴

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ *Ibidem*, dosar 363/1860, f. 1.

²² *Ibidem*.

²³ *Ibidem*.

²⁴ *Ibidem*.

Preocuparea ministrului pentru formarea Comisiei care trebuia să adune materialul pentru elaborarea unei istorii naționale „a fost specialitatea și m-am adresat la toate persoanele ce am crezut mai speciale în istorie. Știința le este țința și știința, ăst câmp mare întins de exploatare abstractă este independentă”.²⁵

Importanța acestei noțiuni se poate desprinde din măsurile de popularizare, Ministerul înaintând o copie spre a fi publicată în coloanele „Monitorului Oficial”.²⁶

La 28 septembrie 1860, în răspunsul către ministrul Instrucției, Aaron Florian „a salutat cu bucurie norocita idee de a se lua măsuri pentru adunarea materialului care să servească la lucrarea unei istorii complete a Românilor.”²⁷ Modest, profesorul de la „Sf. Sava”, recunoscut pentru meritele sale în elaborarea manualelor de istorie, “își pune cu toată plăcerea puținele mediloce (mijloace, s.n.) în dispozițiunea comisiunei, ce ai binevoit a chema pentru acest scop patriotic și național”.²⁸ Răspunsul scris al vestitului cărturar exemplifica angajamentul acestuia la unul din marile deziderate ale învățământului istoric din secolul trecut, iar grafica de excepție – păstrată în documentele de la Arhivele Naționale – confirmă, încă o dată, gradul înalt al formației sale intelectuale. După câteva ședințe amânate datorită unor cauze obiective – precum îmbolnăvirea lui August Treboniu Laurian și Ion Brătianu²⁹ – la 5 noiembrie 1860, profesorii nominalizați pentru a elabora o istorie națională au hotărât: alegerea ca președinte provizoriu a lui August Treboniu Laurian și ca secretar a lui G. Sion, precum și modalitățile concrete de lucru ale membrilor Comisiei.³⁰

Angajat în multiplele activități științifice sau organizatorice, care necesitau prezența sa, Aaron Florian va continua să-și țină cursul de istorie universală modernă și statistică la clasele a VII-a și a VIII-a, la colegiul „Sf. Sava”. Așa cum reiese din documentele de arhivă³¹, în anii 1861 și 1862, profesorul transilvănean era titularul catedrei, fiind plătit cu o leafă de 1425 lei.

Transformările structurale prin care trecea societatea românească în deceniul VII al secolului al XIX-lea și-au făcut simțite prezența și la nivelul învățământului, unde se impuneau măsuri organizatorice corespunzătoare. Astfel, ministrul Barbu Catargiu din Țara Românească cere, în anul 1862, desființarea Eforiei școalelor muntene și a Consiliului superior de instrucțiune din Moldova, formând un organism nou, intitulat Consiliul de instrucțiune publică pentru

²⁵ *Ibidem*, f. 2.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ *Ibidem*, f. 4.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ *Ibidem*, f. 9.

³⁰ *Ibidem*, f. 14.

³¹ *Ibidem*, dosar 381/1861, f. 964 și dosar 1991/1862, f. 4.

ambele țări, compus din Aaron Florian, Ioan Maiorescu, August Treboniu Laurian, Petrache Poenaru, Ioan Zalomit și Ion Strat.³²

Vechiul deziderat al înființării unei instituții de învățământ superior în Țara Românească se contura cu mari șanse de realizare, mai ales după ce, la Iași, fuseseră puse bazele Universității „Alexandru Ioan Cuza”, în 1860. Privind retrospectiv, învățământul superior își are începuturile în Țara Românească în secolul al XVIII-lea, o formă incipientă funcționa la școala de la Târgoviște, înființată de Matei Basarab. Învățământul superior ia ființă cu adevărat la 1694, în cadrul Academiei domnești din București, organizată de Constantin Brâncoveanu.

Hrisovul lui Alexandru Ipsilanti din ianuarie 1776 atestă organizarea Academiei domnești de la „Sf. Sava” din București, la care se predau, în ultimul ciclu, cursuri de nivel superior.³³ Regulamentul școlilor publice, elaborate în 1832 pe baza Regulamentului Organic, prevedea așa-numitele cursuri speciale, cu durată de trei ani, care reprezentau începuturile învățământului superior de stat. În octombrie 1850, domnitorul dă dispoziție ca, până la 1 ianuarie 1851, să se deschidă toate școlile care urmau să-și desfășoare activitatea după un nou „program”.³⁴

Facultatea de Litere se conturează mai concret în bugetul Eforiei Școalelor pe anul 1860, unde se prevedea crearea unei catedre de istoria românilor.³⁵ Consiliul școlar, compus din Aaron Florian, August Treboniu Laurian și Ioan Zalomit, fixează o gradare a învățământului, motivând-o astfel: „Deoarece cariera profesorului este mărginită și că pentru stimularea zelului și activităților urmează a fi încurajați... orice licențiat sau doctor în litere, în matematică, în științele naturale sau fizice, care au învățat în țară sau în străinătate, să intre mai întâi profesor la clasele gimnaziale inferioare, apoi când vor fi locuri vacante, se vor înainta la cele superioare și în fine la facultăți *caeteris paribus*, observându-se dreptul la întâietate”.³⁶

Prin decretul din 30 octombrie 1863, instituția primește denumirea de „Școala superioară de literă”, având monirea de a pregăti profesori pentru gimnaziu.³⁷ Ministrul Instrucțiunii Publice, Dimitrie Bolintineanu, a propus ca

³² V.A. Urechia, *op. cit.*, III, p. 251.

³³ *Ibidem*, I, p.38.

³⁴ D.A.N.I.C., fond M.C.I.P., dosar 2080/1850, f. 13.

³⁵ Mihail Regleanu, *Centenarul Universității din București*, în „Revista Arhivelor”, an VII, nr. 1, 1964, p. 321.

³⁶ V.A. Urechia, *op.cit.*, III, p. 251; Conf. M. Popescu-Spineni, *Contribuții la istoria învățământului superior. Facultatea de Filosofie și Litere din București de la început până în prezent*, București, 1928, p. 14.

³⁷ Vezi „Monitorul Oficial” nr. 219/1863.

facultățile „să formeze un tot, o unitate, un corp universitar sub numele colectiv de Universitatea din București”. La 4 iulie 1864, domnitorul Alexandru Ioan Cuza a sancționat decretul și astfel a luat ființă Universitatea din capitala României.³⁸

O dată cu înființarea catedrei de istorie universală la Universitatea din București, cariera didactico-științifică a profesorului Aaron Florian a atins culmile profesionalismului, încununând o îndelungată și meritată ascensiune spre învățământul superior. Istoriografia românească³⁹, deși preocupată să evidențieze acest capitol al activității dascălului transilvănean, nu a epuizat interpretările și analizele, unele dintre acestea abordând numai câte o latură a complexei personalități pe care o avem în vedere.

În anul 1926, Nicolae Iorga a avut șansa de a descoperi la un anticar un caiet al unui elev, Constantin Popescu, care-și notase cursul de istoria românilor din 1859 al lui Aaron Florian: „Din el (curs, s.n.) se desface un altfel de om!” exclama entuziast marele istoric.⁴⁰

Deși la un moment dat, Nicolae Iorga⁴¹ contestă originalitatea unor lucrări scrise de Aaron Florian și-i reproșează stilul „apos” și „încetinit”, având oarecare rezerve pentru istoricul transilvănean, el acceptă că acesta din urmă era o autoritate în materie, fiind apreciat și de A. D. Xenopol.⁴² Reticența lui Nicolae Iorga s-a menținut și în continuare în ceea ce privește cursul scris de Aaron Florian, aprecierile favorabile referindu-se la cursul oral.

Dintre scrierile istorice ale lui Aaron Florian, *Manualul de istoria Principatului României de la cele dintâi vremi istorice până în zilele de acum*, București, 1839 – Tipografia lui Ion Eliade Rădulescu, s-a bucurat de aprecierea favorabilă a lui Iorga: „Trebuie să recunoaștem ardeleanului din București că el, cel dintâi a povestit într-o carte tipărită și larg răspândită, cu destulă ușurință

³⁸ D.A.N.I.C., fond M.C.I.P., dosar 522/1864, f. 267.

³⁹ Vezi Nicolae Iorga, *Cursul de istorie a românilor al lui Aaron Florian*, în „Revista Istorică”, XIII, 1927, nr. 7-8, p. 256-272; Andrei Oțetea și Vasile Netea, *O sută de ani de predare a istoriei universale la Universitatea din București 1864-1964*, în „Analele Universității București”, Seria Științe sociale, istorie, 1964, XIII, p. 23-49; Gheorghe Ștefan și Vasile Maciu, *Predarea istoriei României la Universitatea din București*, în „Analele Universității București”, XIII, 1964, p. 51-65; Gheorghe T. Ionescu, *Predarea științelor auxiliare ale istoriei – Universitatea din București*, în „Analele Universității București”, XIII, p. 67; M. Regleanu, *op.cit.*, p. 319-323.

⁴⁰ Vezi Nicolae Iorga, *Cursul de istorie a românilor*, p.256.

⁴¹ Idem, *Istoria literaturii române din secolul XIX*, vol. 1, București, 1907, p. 138; Idem, *Adunarea și tipărirea izvoarelor istoriei Românilor*, în „Prinos lui D. A. Sturdza”, București, 1903, p. 46.

⁴² A.D. Xenopol, *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, XI, ediția a IV-a, București, 1930, p. 268.

viața neamului nostru pe vremuri, fie și într-unul din ținuturile pe care le locuiește”.⁴³

Aaron Florian a fost primul titular al catedrei de istorie universală la Universitatea din București. Prin scrierile sale, s-au pus bazele învățământului istoric în Țara Românească.⁴⁴ El a elaborat primul manual de istorie universală, considerat superior tuturor aparițiilor – prelucrări și traduceri – de istorie de până atunci.⁴⁵

Manualul elaborat de Aaron Florian, care a cunoscut trei ediții succesive între anii 1845-1847, expunea evenimentele din cele mai vechi timpuri până la 1830, fiind conceput într-o manieră idealistă și evolutivă. Modul de redactare a lucrării vădește puternicele influențe ale romantismului istoric, opera istorică a lui Aaron Florian fiind deja studiată și publicată în temeinicele studii ale istoricilor Pompiliu Teodor⁴⁶ și Vasile Cristian.⁴⁷ Elementele constitutive ale istoriei sunt, în concepția profesorului de la Universitate: începutul omenirii și schimbările pământului, nașterea societății civile, formarea împărățiilor și regatelor care au înflorit în lume, întemeierea religiilor, realizările în cultură și întâmplările patriei noastre. Izvoarele istorice folosite de autor sunt: tradițiile, cântecele istorice, monumentele, monedele, diplomele, cronicarii.

Cu toate limitele – determinate de realizările istoriografice sau concepția autorului – manualul de istorie universală elaborat de Aaron Florian s-a constituit într-un necesar îndreptar, un veritabil instrument de lucru pentru cei care deslușeau tainele istoriei universale. Chiar și exigentul Nicolae Iorga a fost obligat să aprecieze că „în Țara Românească, studiile de istorie a românilor și universale le deschise Florian Aaron, un om de o cugetare dreaptă, spirit larg, deschis către toate orizonturile, de o formă netedă și sigură, încheagată după norme latine”.⁴⁸

⁴³ Nicolae Iorga, *Istoria literaturii române*, p.138.

⁴⁴ Andrei Oțetea și Vasile Netea, *art.cit.*, în „Analele Universității București”. *Seria Științe Sociale, istorie*, 1964, XIII, p.23-24.

⁴⁵ Cele mai importante scrieri de istorie universală erau: Egumenul Grigorie, *Prescurtarea istoriei universale*, București, 1826; Gh. Săulescu, *Hronologhia și Istoria universală*, Iași, 1837; Lucian Repey, *Les rudiments de l'histoire à l'usage de la jeunesse Moldo-Valaque*, București, 1841; Ioan Voinescu II, *Tabele istorice (Întâmplările principale a relațiilor politicești din afara și a cursului dezvoltării noroadelor și alcătuirilor lumii vechi și nouă în rânduiala lor etnografică și hronologică)*, București, 1841; Cf. A. Oțetea și V. Netea, *art. cit.*, p. 24.

⁴⁶ Pompiliu Teodor, *Contribuția lui Aaron Florian la dezvoltarea istoriografiei naționale*, în „Acta Musei Napocensis”, V, 1968.

⁴⁷ Vasile Cristian, *Activitatea și opera istoriografică a lui Aaron Florian*, în „Analele Științifice ale Universității Iași”, XVI (1970), 1, p.37-55 și 2, p.113-132.

⁴⁸ Nicolae Iorga, *Istoria învățământului românesc*, București, 1928, p. 275.

În anul școlar 1863/1864, la Universitatea din București funcționau, alături de Aaron Florian, August Treboniu Laurian, profesor de istoria literaturii clasice, Ioan Maiorescu, profesor de istoria românilor și de istoria literaturii române și Ioan Zalomit, profesor de istoria filosofiei.⁴⁹

Deși catedra la care funcționa Aaron Florian era de istorie universală, profesorul transilvănean nu pregeta să integreze faptele glorioase ale românilor, cărora le dedicase scrierile sale istorice. În cursurile sale universitare, Aaron Florian sublinia importanța pe care o aveau științele auxiliare ca: genealogia, numismatica, heraldica, diplomatica, epigrafia, cronologia, geografia statistică și istoria călătoriilor, pentru studierea istoriei.⁵⁰

După numai câteva luni de funcționare ca profesor de istorie universală critică la Universitatea din București, la 1 aprilie 1865 Aaron Florian era nevoit să se retragă datorită unei boli care nu i-a mai permis să activeze. Cu toate acestea, activitatea sa ca profesor la Universitate a dus la dezvoltarea istoriografiei naționale, meritele sale în promovarea acestei discipline fiind deosebite. Astfel, a inclus istoria românilor în istoria universală, a stabilit limitele unei periodizări a istoriei și a relevat factorii care stau la baza dezvoltării societății.

Transformările social-economice au determinat unele schimbări și în domeniul învățământului nostru de toate gradele. Pentru modernizarea instituțiilor școlare, Gheorghe Costaforu a întocmit un raport intitulat *Raport asupra instrucției publice în statele cele mai înaintate ale Europei*, considerat prima lucrare de pedagogie comparată de la noi. Concluziile la care ajunge autorul impresionează și azi prin realismul lor: „cea mai mare nenorocire pentru noi ar fi... adoptarea sistemului școlastic al cutărui sau cutărui stat, fără control și fără examenul serios al veritabilelor noastre trebuințe”. Propunerea profesorului Costaforu, primul rector al Universității din București, era: „Să creăm cu încredere în noi, dar fără superbie, să imităm cu recunoștință, dar fără servilism”.⁵¹

La 25 noiembrie 1864, a fost promulgată Legea instrucțiunii publice⁵², după care se va conduce învățământul timp de 34 de ani, ea stipulând gratuitatea și obligativitatea frecventării școlii. Legea răspundea imperativelor momentului istoric în care a fost creată și a avut un rol important în organizarea

⁴⁹ Mihai Popescu-Spineni, *op.cit.*, p. 221.

⁵⁰ Gheorghe T. Ionescu, *art.cit.*, p. 67.

⁵¹ Apud Nicolae Andrei și Gh. Pâmuță, *Istoria învățământului din Oltenia*, vol. 2, p.195.

⁵² Ilie Popescu-Teiușan, *Contribuții la studiul legislației școlare românești*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1963, p. 64.

învățământului de toate gradele în țara noastră. Ea a dat școlii „un statut atotcuprinzător al instrucției publice cât și private”.⁵³

Cele două pârgii de bază ale Legii, gratuitatea și obligativitatea învățământului, n-au putut fi realizate integral datorită condițiilor specifice ale țării noastre. Astfel, gratuitatea n-a putut fi asigurată pretutindeni pe deplin, deoarece principalele obligații materiale au fost lăsate în seama comunelor. Cât privește obligativitatea învățământului, țara noastră s-a situat printre cele dintâi din Europa.

Un alt principiu, prevăzut întâia oară în legislația școlară românească, este cel referitor la egalitatea sexelor la învățătură, cerință care fusese formulată de numeroși oameni de cultură, precum Aaron Florian, Ioan Maiorescu, Dimitrie Bolintineanu, Ion Brezoianu, I. D. Negulici ș.a.

Legea instrucțiunii publice prevedea existența rețelei liceale, a unor școli profesionale de agricultură, de industrie și comerț. Din punct de vedere organizatoric, legea stabilea că ministerul este autoritatea supremă a învățământului și că își exercită această autoritate prin Consiliul permanent, ales pe cinci ani și alcătuit din profesori. Ministrul avea obligația să-i consulte asupra „tuturor cestiunilor relative la administrația și direcțiunea instrucțiunii publice și private”. Acesta este organismul în care va activa și profesorul Aaron Florian, contribuind, prin rezoluții, propuneri și rapoarte, la ridicarea calitativă a învățământului românesc din a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

Numeroasele probleme ale învățământului l-au solicitat pe Aaron Florian să desfășoare o activitate utilă în cadrul Consiliului permanent de instrucțiune. Fiind cunoscut pentru seriozitatea și intransigența sa, Ministerul Instrucțiunii Publice l-a delegat, în primăvara anului 1866, alături de August Treboniu Laurian, decanul Facultății de Litere, să inspecteze starea morală și materială a școlilor primare de fete din Capitală. Hotărârea Ministerului Instrucțiunii Publice⁵⁴ fusese luată după ce directoarea Școlii de fete din București, profesoara Constanța Dunca, publicase un articol⁵⁵ care a alarmat oficialitățile timpului. De altfel, acest articol fusese precedat de multe altele, publicate prin intermediul revistei „Amicul Familiei”, având în vedere asigurarea dreptului la învățătură pentru fetele între 5 și 15 ani.

După vizitarea celor șapte școli, Aaron Florian și August Treboniu Laurian au întocmit un amplu raport care concluziona că „starea materială și morală (a școlilor de fete, s.n.) nu este atât de deplorabilă precum se arată în menționatul articol”.⁵⁶ Pentru a fi cât mai convingător, raportul reda și impresiile celor doi

⁵³ *Ibidem*, p. 89.

⁵⁴ „Buletinul Instrucțiunii Publice”, București, 1866, p. 491.

⁵⁵ Vezi „Monitorul Oficial”, nr. 53/1866.

⁵⁶ „Buletinul Instrucțiunii Publice”, București, 1866, p. 492.

delegați ai Ministerului Instrucțiunii Publice, după verificarea unor clase de elevi în conformitate cu cerințele programei școlare: „Având în vedere lipsa de invidie a sexului femeesc dotat cu toate calitățile cerute spre a li se încredința învățătura elevelor... lipsa hărților geografice, putem afirma că rezultatul examinării, cu oarecare excepțiuni, a fost pe cât se poate de satisfăcător”.⁵⁷ Pentru a ridica școlile de fete la nivelul celor din țările civilizate, cei doi inspectori propun: construirea unor școli corespunzătoare, înființarea unei școli normale – pedagogică, metodică și didactică – ce urma să se ocupe cu perfecționarea profesorilor, editarea unor bune manuale didactice, elaborarea de programe școlare stabile și mai ales „revisiuni dese din partea guvernului”.⁵⁸ Acestea erau câteva din neajunsurile școlilor de fete din București, care puteau fi și ale celorlalte instituții de învățământ din România, după aplicarea Legii instrucției publice din anul 1864.

Pe agenda de lucru a Consiliului permanent de instrucțiune se aflau, în vara anului 1866, problemele privitoare la elaborarea unor noi programe pentru anul școlar viitor. De aceea, în ședința din 10 august 1866⁵⁹, Consiliul hotărăște depunerea programelor școlare, mai întâi către ministru, pentru completare și avizare, urmând ca apoi să fie trimise școlilor de pe întreg teritoriul țării prin intermediul revizoratelor școlare.

Deși copleșit de numeroasele probleme ale încadrării învățământului în contextul social al noului stat, patriotul transilvănean Aaron Florian se va implica în organizarea și activarea societății „Transilvania”, care a contribuit din plin la promovarea conștiinței unității naționale a românilor de pretutindeni.⁶⁰

După încorporarea abuzivă a Transilvaniei de către Ungaria, la 23 iunie 1867, luptătorii transilvăneni stabiliți la București au înființat o societate politică-patriotică „Transilvania”, simbol al luptei împotriva dualismului. Alături de Alexandru Papiu-Ilarian (președinte al societății), August Treboniu Laurian (președinte de onoare, iar din 8 decembrie 1877, președinte activ) și Aaron Florian, mai făceau parte din comitet: Bogdan Petriceicu-Hașdeu, Vasile Alexandrescu-Urechia, Petre Cernătescu, Petre Grădișteanu. Comitetul definitiv, format din tineri studenți și intelectuali de la Universitatea din București, transilvăneni, munteni, moldoveni și bucovineni, exprima idealul unității naționale a tuturor românilor.

⁵⁷ *Ibidem.*

⁵⁸ *Ibidem.*

⁵⁹ D.A.N.I.C., fond M.C.I.P., dosar 417/1866, f. 35.

⁶⁰ Vezi pentru aceasta: Vasile Netea, *Spre unitatea statală a poporului român*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1979; Ioan Clinciu, *Din trecutul societății „Transilvania” (1867-1939)*, București, f.a.; Colectiv de autori, *Unitatea românilor în epoca modernă 1821-1918*, București, Editura Academiei, 1985.

În statut se arăta că scopul societății „Transilvania” este „strângerea legămintelor de frăție între junimea studioasă din toate părțile României, venind în ajutorul studenților români din Transilvania și părțile ei”. În articolul trei se preciza că: „numai studenții de la Academie și Universități lipsiți de mijloace se vor bucura de ajutorul societății”, iar în articolul patru se menționa că dorința este ca cei ce vor beneficia de ajutorul acestei societăți, după continuarea studiilor, „să continue a servi românismul în partea locului”. Se prevedea că fondurile societății se vor aduna din cotizații ale membrilor, din conferințe, donații și alte subvenții.⁶¹ La 25 noiembrie 1867, președintele activ al societății, Alexandru Papiu-Ilarian, înainta un raport către Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, arătând cum s-a format „Transilvania” și cerând să fie recunoscută de guvern și de domnitor întocmai ca și „alte societăți”.⁶² Guvernul, apreciind că „citata societate are una din cele mai frumoase misiuni, autoriza pe ministrul D. Gusti să ceară domnitorului Carol atât aprobarea statelor cât și recunoașterea societății”.⁶³ În decembrie același an, Carol I aproba proiectul de decret privitor la recunoașterea oficială a societății „Transilvania”.⁶⁴

Societatea „Transilvania” a acordat burse unui număr de 31 de studenți ardeleni care și-au făcut studiile la universitățile din Berlin, Viena, Paris, Bruxelles, Torino. Din 1878, societatea își va extinde acțiunea de ajutorare și asupra elevilor și ucenicilor meseriași din principalele orașe ardeleni.⁶⁵ Când unele ziare maghiare și germane învinuiesc această societate de iredentism, Alexandru Papiu-Ilarian le răspunde prompt: „Într-adevăr, voim să eliberăm Transilvania, dar nu cu tunul, ci cu armele științei, cu armele culturii”.⁶⁶ Deducem că un alt aspect al activității profesorului transilvănean Aaron Florian este acela de militant pentru realizarea idealului unității naționale prin participarea sa la acțiunile inițiate de societatea „Transilvania”.

Necesitatea adaptării programelor școlare la noutățile metodologice și didactice impunea Consiliului, în cadrul căruia Aaron Florian dobândise o experiență necontestată, elaborarea altora noi, atât pentru licee și gimnazii, cât și pentru seminarele de grădile I și II. În vara anului 1867, Consiliul, „având în vedere articolul 21 din Legea instrucțiunii, are onoarea a vă alătura programelor... care să formeze în anul acesta obiectul esențial al dezbaterilor

⁶¹ „Românul”, din 20 iulie 1867.

⁶² D.A.N.I.C., fond M.C.I.P., dosar 51/1867, f. 2.

⁶³ *Ibidem*, f. 5.

⁶⁴ *Ibidem*, f. 13-14.

⁶⁵ Vezi Victor Chereșteșiu, *Societatea „Transilvania” din București pentru sprijinirea studenților și elevilor meseriași din Austro-Ungaria*, în „Studii”. Revistă de istorie, tom 19, 1966, nr. 1, p. 93-113.

⁶⁶ Vezi Vasile Netea, *op.cit.*, p. 146-149.

Consiliului general.”⁶⁷ De asemenea, Ministerul însărcinează pe Aaron Florian, August Treboniu Laurian și Ioan Zalomit pentru a da toate „lămuririle în privința transformării școlii de medicină în facultate și a înființării a 300 de școli de model prin comunele rurale din România”.⁶⁸ Pe agenda de lucru a Consiliului permanent de instrucțiune figurau probleme diverse, specifice bunului mers al instrucției în țară, precum autorizarea cărților pentru uzul școlilor,⁶⁹ sprijinirea construirii unui internat în comuna Pirgu-Burdujeni din plasa Siret, județul Botoșani,⁷⁰ sau recomandarea făcută profesorului George Păsculescu pentru a ocupa o catedră la școala din comuna Chioșdeni, județul Râmnicu-Sărat.⁷¹

Într-un memoriu⁷² adresat de 10 elevi ai colegiului „Sf. Sava” ministrului Instrucțiunii Publice, se solicita transferarea profesorului Ilie Benescu la această școală, acesta fiind un bun cunoscător al limbii grecești. Din procesul-verbal al Consiliului permanent de instrucțiune, semnat de Aaron Florian, August Treboniu Laurian, Simion Marcovici și Alexe Marin, rezultă că acest organism oficial al Ministerului Instrucției Publice a hotărât „a comunica această petițiune de urgență domnului Director al Liceului spre a se da informațiune asupra propunerii ce face acești elevi despre puținul lor progres în studiul limbii eline”.⁷³

Rezoluția acestei cereri, semnată de ministrul Instrucțiunii Publice, argumenta următoarele: „Nu se aprobă: nu prin mijlocirea elevilor se informează ministerul despre capacitatea și împlinirea datoriilor profesorului; nu trebuie încurajate asemenea simptome de anarhie, care de cele mai multe ori au de mobil nevăzută alte interese decât interesele instrucțiunii”.⁷⁴

În ședința sa din 7 noiembrie 1869, având informații că în localul liceului de la „Sf. Sava” s-ar fi organizat o asociație școlară care, în zilele de duminică și sărbători, se aduna spre a se ține discursuri în forme parlamentare, despre diferite materii, Consiliul permanent de instrucțiune, „în interesul ordinii și al disciplinei, opină a se întreba domnul director respectiv: Care este scopul acestei asociațiuni? Cu ce permisiune s-a organizat? Și ce fel de școlari iau parte la dânsa?”⁷⁵

Dintr-un amplu raport⁷⁶ al Consiliului Instrucțiunii Publice, intitulat „Expunerea generală de starea și trebuințele învățământului”, structurat pe nouă

⁶⁷ D.A.N.I.C., fond *M.C.I.P.*, dosar 188/1867, f. 68.

⁶⁸ *Ibidem*, f. 72.

⁶⁹ D.A.N.I.C., fond *M.C.I.P.*, dosar 1136/1868, f. 16.

⁷⁰ *Ibidem*, f. 26.

⁷¹ *Ibidem*, f. 32.

⁷² *Ibidem*, dosar 337/1869, f. 8.

⁷³ *Ibidem*, f. 7.

⁷⁴ *Ibidem*.

⁷⁵ *Ibidem*, f. 162.

⁷⁶ *Ibidem*, dosar 201/1869, f. 67.

capitole, putem observa diversitatea școlilor,⁷⁷ numărul mare al școlarilor⁷⁸ și mai ales grija pentru asigurarea unui viitor învățământului românesc. Membrii Consiliului formulează ministrului, în încheierea raportului, rugămintea de a sprijini procesul de instrucție și educație: „Avem cea mai mare convincție că Domnia Voastră, ca unul care odată ați făcut parte din corpul profesoral... veți face pe cât va fi posibil ca toate institutele să prospereze, să prepareze unui viitor fericit ca astfel instrucțiunea, care este sufletul și lumina societății, să se ridice gradat la înălțimea dorită și așteptată de fiecare adevărat Român”.⁷⁹

Un episod mai puțin cunoscut din istoria învățământului nostru este acela al destituirii profesorului Titu Maiorescu de la Facultatea de Litere din Iași⁸⁰, Facultate în care profesorul Aaron Florian va fi prezent ca membru al Consiliului permanent de instrucție, acesta fiind, după opinia cercetătorului Z. Ornea, „un vrăjmaș constant” al familiei Maiorescu încă din anul 1838.⁸¹

În toamna anului 1869, tânărul profesor Titu Maiorescu a simțit primele simptome ale surdității, solicitând medicului de la Iași un certificat medical pentru tratarea bolii în Germania. În lipsă, a fost dat în judecată pe motiv că și-a părăsit postul. Adversarii săi au speculat faptul că Maiorescu pledase – în intervalul de timp reclamat pentru concediu medical – încă în câteva procese. Ministrul Instrucției, Gheorghe Mîrzescu, îl suspendă din învățământ și-l trimite, spre judecare, în fața unui juriu profesoral prezidat de Gheorghe Costaforu, rectorul Universității din București. Actul de constatare al Consiliului permanent a fost redactat de Aaron Florian, secondat de Ioan Zalomit și Simion Marcovici. Examinând toate documentele, Comisia a hotărât, la 24 martie 1870, că motivația adusă de profesorul ieșean nu este reală. De aceea, pentru că „a surprins buna credință” a autorităților școlare și a compromis „demnitatea caracterului profesoral”, Titu Maiorescu a fost destituit din învățământ. Prima dată – la 9 octombrie 1864 – fusese doar suspendat.⁸² Numai că, la puțin timp, Guvernul condus de A. G. Golescu a căzut, iar noul ministru al Cultelor nu era altul decât junimistul P. P. Carp, care nu a sancționat decizia Comisiei și a dispus reintegrarea profesorului de filosofie la Universitatea din Iași.⁸³ Un an mai târziu, în 1871, luând hotărârea de a intra pe scena politică a țării, Titu Maiorescu va

⁷⁷ *Ibidem*, f. 67-78.

⁷⁸ *Ibidem*, f. 67.

⁷⁹ *Ibidem*, f. 80.

⁸⁰ *Ibidem*, dosar 904/1871, f. 2 și 2v; M. Popescu-Spineni, *Instituții de înaltă cultură*, Vălenii de Munte, 1932, p. 123-124; Z. Ornea, *Viața lui Titu Maiorescu*, vol. I, București, Editura Cartea Românească, 1986, p. 271-273.

⁸¹ Vezi Z. Ornea, *op. cit.*, I, p. 20.

⁸² *Ibidem*, p. 208.

⁸³ *Ibidem*, p. 273.

avea de înfruntat din nou Consiliul permanent al instrucțiunii și, implicit, pe Aaron Florian. Deoarece, în toamnă se deschideau lucrările Camerei, unde Titu Maiorescu era deputat, acesta recomanda, la 27 septembrie 1871,⁸⁴ ca suplinitor al catedrei sale, pe junimistul A.D. Xenopol, „doctor în Filosofie din Berlin, autorul mai multor scrieri importante”.

La 5 octombrie, în Rezoluția Consiliului permanent, semnată de Aaron Florian și Alexe Marin, se arăta: „Se va răspunde domnului Titu Liviu Maiorescu, profesor de Filosofie la Facultatea de Litere din Iași: 1) Că domnia sa să-și ceara concediu în regulă și prin intermediul Rectorului Universității, conform Ordinului Circular nr.950 și 2) Că spre a se putea acorda concediu, trebuie a-și lăsa suplinitoriu pe unul dintre profesorii Facultății de Litere, iar nu persoane streine corpului didactic.”⁸⁵ Nemulțumit de acest răspuns, Maiorescu trimite o telegramă în care invocă prevederile constituționale vis-à-vis de funcția sa de deputat, concluzionând: „mă mărgineasc doară va anunția că plec la București la Cameră, că voi ședea acolo în timpul sesiunii și că tot salariul meu stă la dispoziția suplinitorului ce veți crede de cuviință a numi”.⁸⁶ Ofensat de această replică, ministrul Instrucțiunii, Christian Tell, consultă Consiliul permanent, al cărui răspuns este tranșant și defavorabil lui Titu Maiorescu. Astfel, Consiliul hotărăște că „în fața atitudinii sale (a lui Titu Maiorescu, s.n.) și a expresiunilor puțin cuviincioase din telegramă, Ministerului nu-i rămâne decât în privința absenței sale de la post să aplice Legea Instrucțiunii Publice (art. 390). Totodată, în vederea celor expuse mai sus, a-i da avertisment conf. art. 397 din lege”.⁸⁷

La rândul său, Christian Tell⁸⁸ comunică Universității ieșene că „d. Maiorescu este considerat, cu începere de la data aceasta – 25 octombrie 1871 –, demisionat din postul de profesor la acea universitate”.⁸⁹

Acestea reprezintă câteva din preocupările profesorului Aaron Florian ca membru al Consiliului de instrucțiune publică, unde, alături de ceilalți colegi ai săi, a contribuit la organizarea și modernizarea învățământului românesc.

După anul 1872, Aaron Florian se retrage din funcțiile publice pe care le deținea, preocupat de scrierile sale, manuale și sinteze, care au cunoscut numeroase reeditări, în funcție de nevoile învățământului istoric românesc.

⁸⁴ D.A.N.I.C., fond M.C.I.P., dosar 904/1871, f. 2.

⁸⁵ *Ibidem*, f. 2v.

⁸⁶ *Ibidem*, f. 4.

⁸⁷ *Ibidem*, f. 4v.

⁸⁸ Pentru relațiile de ordin politic dintre Christian Tell și Titu Maiorescu, vezi: A. Iordache și C. Vlăduț, *Christian Tell (1808-1884)*, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1976, p. 145-146.

⁸⁹ Z. Ornea, *op. cit.*, I, p.2 93-294.

Bătrân și bolnav, marele profesor de istorie transilvănean, care traversase, o dată cu secolul al XIX-lea, cele mai dramatice și emoționante evenimente ale istoriei noastre moderne – la unele dintre ele fiind participant activ –, se stingea din viață la București, la 12 iulie 1887.

Evenimentul n-a scăpat presei, atât celei bucureștene, cât și celei transilvănene, la care profesorul colaborase de-a lungul timpului. Astfel, „Românul”, care avea pe frontispiciul său deviza „Luminează-te și vei fi”, insera în necrolog, printre altele: „Astăzi s-a făcut înmormântarea răposatului Aaron Florian; numeroși amici au urmat carul funebru până la cimitirul Șerban-Vodă. Doliul era condus de fiii săi, iar cordonele carului funebru ținute de Laurian, Marcovici, Rîureanu și Mărescu”.⁹⁰

Mai cuprinzător și mai emoționant este, însă, necrologul care a apărut în „Gazeta Transilvaniei” de la Brașov, acolo unde publicase mulți ani dascălul de la „Sf. Sava”: „Ziarele din București ne aduc tristă știre că, bătrânul ardelean Aafon Florian, veteranul apostol al învățământului public în România, a încetat din viață duminică seara. Regretatul profesor de istorie, Efor al școalelor și membru în Consiliul permanent din Ministerul Instrucției din București, lasă pe urma-i mai multe generațiuni, cari au învățat de la dânsul iubirea de țară... Aaron Florian a deșteptat, ca profesor, în junimea română nu numai interesul ce trebuie să-l aibă fiecă Românu pentru istoria națională, ci și simțăminte religioase, morale, naționale și peste tot simțul comun de solidaritate românească... Fie-i memoria eternă și neuitată!”⁹¹

⁹⁰ „Românul”, anul XXX, miercuri, 27 iulie 1887, p. 647.

⁹¹ „Gazeta Transilvaniei”, an L, joi 16(28) iulie 1887, nr. 155, p. 2.